

Σύνδεση μισθού-παραγωγικότητας

*Κοινωνικές και πολιτικές αντιδράσεις:
Η απεργία της ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ 1988*

γράφει η ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΔΙΝΟΠΟΥΛΟΥ*

Το 1988 ξέσπασε στη ΔΕΗ μια απεργιακή κινητοποίηση των εργαζομένων με αφορμή την νομοθετική ρύθμιση, που επιδίωξε να εφαρμόσει η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στις ΔΕΚΟ και τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας αρχικά, για την σύνδεση του μισθού των εργαζομένων με την παραγωγικότητά τους. Ο κύκλος της απεργιακής σύγκρουσης μεταξύ εργαζομένων και επιχειρήσεων-κράτους διήρκησε 20 μέρες. Ποια ήταν τα επιχειρήματα των εργαζομένων και τα αιτήματα του αγώνα τους και με ποιον τρόπο επιδίωξαν να αντιπαλέψουν την εφαρμογή του επίμαχου μέτρου; Σε ποιο βαθμό επηρέασε η πολιτική μετατόπιση του ΠΑΣΟΚ, ως κυβέρνησης, στο πρόγραμμά του αλλά κυρίως με τη στροφή του στον νεοφιλελευθερισμό, το συνδικαλιστικό κίνημα και ιδιαίτερα την παράταξη της ΠΑΣΚΕ; Ποιοι είναι οι συσχετισμοί των συνδικάτων και των ομοσπονδιών που συναντιούνται την περίοδο αυτή και ποια η στάση της κάθε παράταξης;

Εισαγωγή

Η δεκαετία του 1980 χαρακτηρίστηκε από μια αύξηση των κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών που ακολούθησε το αίτημα της «Αλλαγής» που διακήρυττε προεκλογικά το ΠΑΣΟΚ. Το αίτημα αυτό συνοδεύτηκε από μια αύξηση των απαιτήσεων των συλλογικών υποκειμένων για βελτίωση

κάθε πτυχής της καθημερινότητάς τους. Τα στοιχεία αυτά συνθέτουν μια εκρηκτική εικόνα όξυνσης των απεργιακών κινητοποιήσεων, που ενισχύθηκε από την πολιτική μετατόπιση του ΠΑΣΟΚ, ως κυβέρνησης, στο πρόγραμμά του αλλά κυρίως στην στροφή του στο νεοφιλελευθερισμό. Η μεταστροφή αυτή αξίζει να μελετηθεί τόσο στις επιπτώσεις της στην πολιτική που ακολουθήθηκε, αλλά και υπό το πρίσμα των αντιδράσεων που αυτή προκάλεσε. Στην παρούσα εργασία, θα επιδιωχθεί

να εξεταστούν οι παραπάνω παράμετροι περιορίζοντας το αντικείμενο μελέτης σε ένα κοινωνικό-εργασιακό-συνδικαλιστικό παράδειγμα, στην απεργιακή κινητοποίηση των εργαζομένων της ΔΕΗ το 1988 που ξέσπασε με αφορμή τη νομοθετική ρύθμιση που επιδίωξε να εφαρμόσει η τότε κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στις ΔΕΚΟ και τις υπηρεσίες κοινής ωφέλειας αρχικά, για τη σύνδεση του μισθού των εργαζομένων με την παραγωγικότητά τους. Ο κύκλος της απεργιακής σύγκρουσης μεταξύ εργαζομένων και επιχείρησης-κράτους διήρκεσε 20 μέρες –όπως αναλυτικά παρουσιάζεται στην συνέχεια– και θα αποτελέσει το ιστορικό πλαίσιο για την ανάλυση της πολιτικής συγκυρίας και των δεδομένων που έδρασαν στην κορύφωση της αντιπαράθεσης, με κομβικό σταθμό την κατάληψη του υδροηλεκτρικού σταθμού στη Σφηκιά Ημαθίας. Στη βάση αυτή θα επιδιώξω να απαντήσω σε μια σειρά ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή του συγκεκριμένου νομοθετήματος. Η συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών για την απεργία των εργαζομένων της ΔΕΗ και την κατάληψη στον υδροηλεκτρικό σταθμό στη Σφηκιά έγινε από τον έντυπο Τύπο της εποχής και από προσωπικές μαρτυρίες εργαζομένων που συμμετείχαν στις εν λόγω απεργιακές κινητοποιήσεις.

Όπως προαναφέρθηκε, σε μια σειρά αναλύσεις και στη βιβλιογραφία της περιόδου γίνεται λόγος για τη στροφή του ΠΑΣΟΚ στη νεοφιλελεύθερη πολιτική. Κάθε νομοθετική παρέμβαση είναι γεγονός ότι εξυπηρετεί συγκεκριμένη πολιτική στόχευση. Ως εκ τούτου, είναι σημαντικό να εξεταστεί το πολιτικό πλαίσιο της εισαγωγής αυτού του μέτρου, καθώς και ποια ήταν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και η σκοπιμότητά του από την πλευρά τόσο της κυβέρνησης όσο και της επιχείρησης. Από την άλλη, με δεδομένη την απεργιακή απάντηση των εργαζομένων, αξίζει να μελετηθούν τα αντικρουόμενα συμφέροντα της συμβαλλόμενης. Ποιες ήταν οι ενστάσεις των εργαζομένων, ποια τα επιχειρήματα και τα αιτήματα του αγώνα τους και με ποιον τρόπο επιδίωξαν να αντιπαλέψουν την εφαρμογή του επίμαχου μέτρου; Επιπλέον, έχει αξία να εξεταστεί σε ποιο βαθμό η πολιτική αλλαγή του προγράμμα-

τος επηρέασε το συνδικαλιστικό κίνημα και ιδιαίτερα την παράταξη της ΠΑΣΚΕ. Ποιοι είναι οι συσχετισμοί των συνδικάτων και των ομοσπονδιών που συναντιούνται την περίοδο αυτή και ποια η στάση της κάθε παράταξης; Η εξέταση των παραπάνω ζητημάτων, η επιχειρηματολογία κυβέρνησης/εργοδοσίας και εργατών θα συμβάλουν στην εξαγωγή συμπεράσματος για τις συνέπειες και την έκβαση αυτού του αγώνα.

Ιστορικό πλαίσιο: Κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες

Η απεργία των εργαζομένων στη ΔΕΗ ξέσπασε τον Μάιο του 1988. Ωστόσο, δεν ήρθε σαν «κεραυνός εν αιθρία». Είναι σημαντικό να εξεταστεί όλη η προηγούμενη κατάσταση που είχε διαμορφωθεί και όλες εκείνες οι συνθήκες που οδήγησαν στη συγκεκριμένη απεργία. Το ιστορικό πλαίσιο και οι πολιτικές ανακατατάξεις, που σημειώθηκαν το προηγούμενο διάστημα αποτελούν τη βάση για την ερμηνεία και την ανάλυση των παραμέτρων που οδηγούν σε μια απεργιακή δραστηριότητα, με δεδομένο ότι η πολιτική που ακολουθείται προκαλεί ή όχι συγκεκριμένες αντιδράσεις υπό το βάρος των συμφερόντων που θίγει, πλήττει ή ανατρέπει. Στη βάση αυτή, η εξέταση της περιόδου οφείλει να εκκινεί από τις εκλογές του 1985 και την ανάδειξη του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία για δεύτερη φορά από το 1981.

Οι εκλογές του 1985 πραγματοποιήθηκαν σε ένα ιδιαίτερα πολωμένο κλίμα κυρίως μεταξύ των δύο μεγάλων κομμάτων που διεκδικούσαν την εξουσία, του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ. Η νίκη του ΠΑΣΟΚ, σε μεγάλο βαθμό, επιτεύχθηκε με το σύνθημα της απόκρουσης της νεοφιλελεύθερης πολιτικής που πρόσβευε η ΝΔ και της εξυπηρέτησης των λαϊκών και εργατικών συμφερόντων. Ωστόσο, παρά τη μεγάλη πλειοψηφία που εξασφάλισε στις εκλογές από τη στήριξη σημαντικού μέρους του εργατικού και λαϊκού κομματιού της κοινωνίας, λίγους μήνες μετά, εμφανίζεται μια σαφή μεταστροφή του προγράμματος και της πρότασης που προεκλογικά διακήρυτ-

Πίνακας 1α: Απεργοί και χαμένες ώρες εργασίας (βλ. Βερναρδάκης – Μαυρή, 1988)		
	Απεργοί	Χαμένες ώρες εργασίας
1980	1.407.821	20.933.500
1981	401.757	5.690.988
1982	348.861	9.218.614
1983	224.315	3.881.829
1984	155.321	3.350.331
1985(β)	785.725	7.660.879
1986(γ)	1.106.330	7.368.762

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας στο περιοδικό *Ενημέρωση* τ. 7, Φεβρουάριος 1987, *Ελευθεροτυπία* και περιοδικό *Αγορά*. (β) *Ελευθεροτυπία* (22/1/1986). (γ) *Δεκάμηνο Ιανουαρίου-Οκτωβρίου*. Ο αριθμός των απεργών αναφέρεται στο περ. *Αγορά*, τεύχ. 2, Ιούνιος 1987.

Πίνακας 1β: Απεργοί και χαμένες ώρες εργασίας (βλ. Βερναρδάκης – Μαυρή, 1988)		
	Απεργοί	Χαμένες ώρες εργασίας
1980	3.243.291	54.318.000
1981	1.252.500	14.395.000
1982	800.000	20.000.000
1983	1.737.505	21.165.000
1984	3.078.620	35.738.000
1985	3.922.000	40.174.300
1986	5.000.000	60.000.000

Πηγή: *ΕΣΑΚ-Σ* στο *Θεωνάς* (1987), *ΚΟΜΕΠ*, τεύχ. 1.

τε, στην πολιτική που επιδίωκε να εφαρμόσει. Από το σοσιαλδημοκρατικό συμβόλαιο της «αναδιανομής» του εισοδήματος στράφηκε στη φιλελεύθερη διαχείριση της «σταθεροποίησης» της οικονομίας (Βερναρδάκης – Μαυρή, 1988). Μέσα σε συνθήκες οικονομικής κρίσης που σημειώνεται την περίοδο αυτή, φαίνεται να παραμερίζεται το κοινωνικό συμβόλαιο του ΠΑΣΟΚ με την εκλογική του βάση και να κυριαρχεί η αντίληψη ότι η οικονομία της χώρας, στο πλαίσιο της ΕΟΚ και του ανταγωνισμού με τις άλλες καπιταλιστικές οικονομίες, όφειλε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα, να περάσει σε μια διαδικασία εξυγίανσης. Η εξυγίανση αυτή, με διάφορους σταθμούς στην τετραετή διακυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ, αποσκοπούσε στη δραστική μείωση των κρατικών δαπανών

(και ιδιαίτερα των κοινωνικών παροχών), στη μείωση του κόστους παραγωγής και αμοιβής της εργασίας, στη σύνδεση του μισθού με την παραγωγικότητα προκειμένου να επιτευχθεί αύξηση των ρυθμών της και όλα αυτά υπό το πρίσμα της διασφάλισης και μεγιστοποίησης του κέρδους του κεφαλαίου (Μπακιρτζής, 1988).

Ωστόσο, η ιδεολογικοπολιτική αντιπαράθεση που άνοιξε στο πλαίσιο της προεκλογικής συζήτησης απέναντι στο νεοφιλελευθερισμό και την πολιτική εξυπηρέτησής του, δημιούργησε συνθήκες πλήρους απονομιμοποίησής του στην εργατική τάξη. Όλες οι πολιτικές δυνάμεις και τα κόμματα της Αριστεράς ενέταξαν την απόκρουσή του και ανέδειξαν τη Δεξιά σαν την κύρια δύναμη εκπροσώπησης του συγκεκριμένου πολιτικού ρεύματος. Η

μεταστροφή του πολιτικού προγράμματος της κυβέρνησης βρίσκει το εργατικό κίνημα σε θέση επίθεσης απέναντι στην επιχειρούμενη από το ΠΑΣΟΚ πολιτική. Από την αρχή της διακυβέρνησης της χώρας και με τα πρώτα σημάδια και διακρήξεις του προς αυτή την κατεύθυνση εκδηλώνονται μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις και κίνηση των συλλογικών υποκειμένων στη διασφάλιση των κοινωνικά κατακτημένων. Η κατάρρευση του ιδεώδους για ένα κράτος πρόνοιας και δικαίου, για μια οικονομία του λαού και της ευημερίας, η οικονομική πολιτική που ακολουθείται για την ενίσχυση του κεφαλαίου, οι αλλαγές των όρων εργασίας και ο περιορισμός των συνδικαλιστικών και δημοκρατικών δικαιωμάτων βρίσκουν το συνδικαλιστικό κίνημα απέναντι στην κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ. Όπως φαίνεται και στους Πίνακες 1α και 1β, από την αρχή της ανάληψης της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ σημειώνεται πολύ σημαντική αύξηση του αριθμού των απεργών και των χαμένων ωρών εργασίας, που κορυφώνεται το 1986. Γίνεται σαφές ότι η εφαρμοζόμενη οικονομική και εργατική πολιτική βρίσκει μεγάλο μέρος των εργαζομένων αντίθετο. Σε όλη αυτή την περίοδο καταγράφονται σημαντικές γενικές αλλά και επιμέρους απεργίες, ενώ στο προσκήνιο φαίνεται να έρχεται και το νεολαιίστικο κίνημα (Βερναρδάκης – Μαυρίης, 1988).

Οι επιμέρους επιλογές της κυβέρνησης, που επιδίωξε να εφαρμόσει τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο και ημιδημόσιο τομέα, θα μπορούσαν να ερμηνεύσουν περαιτέρω τα στοιχεία που συγκεντρώνει ο Πίνακας 1α και 1β. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας, όμως, θα επικεντρωθώ σε εκείνα τα μέτρα που αφορούσαν στην υπό εξέταση απεργία προκειμένου να περιορίσουμε το εύρος των αναδιρθρώσεων που επιχείρησε το ΠΑΣΟΚ το διάστημα αυτό. Η κοινή ωφέλεια και οι ΔΕΚΟ αποτέλεσαν φορείς που βρέθηκαν στο στόχαστρο της πολιτικής της κυβέρνησης. Η εξυγίανση της οικονομίας συνδέθηκε με την εξυγίανση των «προβληματικών επιχειρήσεων», με τον περιορισμό των εργατικών διεκδικήσεων και την επιβολή μέτρων που περιόριζαν το κόστος παραγωγής και εργασίας και απέ-

φεραν αυξημένα κέρδη στο κεφάλαιο. Για το λόγο αυτό θεωρώ ότι η εξέταση της περίπτωσης της επιχείρησης της ΔΕΗ και των εργαζομένων της μπορεί να αποτελέσει ένα περιορισμένο, αλλά ενδεικτικό παράδειγμα αυτών των πολιτικών επιλογών.

Η μερική παρουσίαση του πολιτικού σκηνικού, όπως αυτό διαμορφώθηκε από το 1985 και μετά, μπορεί να εξηγήσει γιατί η απεργιακή δραστηριότητα στην επιχείρηση της ΔΕΗ τον Μάιο του 1988 αποτέλεσε τη συνέχεια προηγούμενων αντιδράσεων των εργαζομένων. Σε αυτό το πλαίσιο, οι εργαζόμενοι στη ΔΕΗ, ιδιαίτερα από το 1987, βρίσκονται σε διαρκή αντιπαράθεση με την κυβέρνηση (κύρια αιχμή αποτέλεσε το άρθρο 4 του νόμου 1365/83 για την «κοινωνικοποίηση» των ΔΕΚΟ (ΔΕΗ, ΟΤΕ, ΟΣΕ), που όριζε τον τρόπο με τον οποίο μια δημόσια επιχείρηση μπορούσε να κερύξει απεργία (βλ. Τσακίρης) σε όλη τη διάρκεια της συζήτησης διαμορφώθηκε ένα άκρως πολωμένο κλίμα αντιπαράθεσης τόσο στον ιδιωτικό τομέα όσο και στο δημόσιο, ενώ παράλληλα αυξήθηκαν σημαντικά οι απεργιακές κινητοποιήσεις). Το 1988 η κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ ανακοινώνει πως στην προσπάθεια «εξυγίανσης» των ΔΕΚΟ προτίθεται να προχωρήσει σε μια σειρά αλλαγών για τον εκσυγχρονισμό της επιχείρησης ηλεκτρισμού, με αιχμή την εφαρμογή νέου μισθολογίου στη βάση ενός συστήματος σύνδεσης της αμοιβής με την παραγωγικότητα. Η ανακοίνωση αυτή οδήγησε σε μια σκληρή αντιπαράθεση με τους εργαζομένους η οποία εκδηλώθηκε μέσα από την 20ήμερη απεργία της ΓΕΝΟΠ που ανάγκασε την κυβέρνηση και την επιχείρηση σε συμβιβασμό με τους απεργούς.

Το χρονικό της απεργίας

Στις αρχές του 1988, όπως προαναφέρθηκε, η κυβέρνηση ανακοινώνει την αλλαγή στο μισθολόγιο των εργαζομένων της ΔΕΗ και την εισαγωγή του μέτρου για τη σύνδεση του μισθού με την παραγωγικότητα. Η απόφαση αυτή προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των εργαζομένων. Οι διαπραγματεύσεις που ακολούθησαν δεν

ικανοποιούσαν τα αιτήματα τους, με αποτέλεσμα τον Μάιο η ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ (*Ριζοσπάστης*, 6.5.1988) να κηρύξει τρεις 48ωρες κυλιόμενες απεργίες από την 5η Μαΐου έως την 10η Μαΐου. Η απεργία από τις πρώτες κιόλας μέρες σημειώνει συντριπτικά ποσοστά επιτυχίας. Οι εφημερίδες της εποχής κάνουν λόγο για καθολική συμμετοχή των εργαζομένων στα ορυχεία σε όλη την Ελλάδα (*Ριζοσπάστης*, 6.5.1988' *Η Πρώτη*, 6.5.1988), ενώ και η ίδια η ομοσπονδία αναφέρει ποσοστά συμμετοχής που κυμαίνονταν μεταξύ 80%-100%. Η αποφασιστικότητα των απεργών και η μαζικότητα των κινητοποιήσεων αιφνιδιάζει την κυβέρνηση και τη διοίκηση της επιχείρησης και, έτσι, από την πρώτη στιγμή η σύγκρουση παίρνει βίαια χαρακτηριστικά. Στη Θεσσαλονίκη απεργός μεταφέρεται στο νοσοκομείο μετά την επίθεση της αστυνομίας, ενώ την ίδια στιγμή η ΔΕΗ με ασφαλιστικά μέτρα ζητάει από τον εισαγγελέα να κηρύξει την απεργία παράνομη (*Ριζοσπάστης*, 6.5.1988). Παρά τη σημαντική επιτυχία της πρώτης φάσης, η αδιאלλαξία κυβέρνησης και διοίκησης στα αιτήματα των απεργών κλιμακώνουν την ένταση, με αποτέλεσμα τη διαρκή παράταση της απεργίας. Σύμφωνα, οι συχνές διακοπές ρεύματος, η σταθερή συμμετοχή στην απεργία και η αλληλεγγύη στον αγώνα των εργαζομένων οδηγούν σε ενίσχυση των μέτρων καταστολής και υπονόμευσης της απεργίας.

Στις μέρες που ακολουθούν η σύγκρουση κλιμακώνεται. Οι περισσότερες μονάδες παραγωγής τίθενται εκτός λειτουργίας, καθώς περιφρουρούνται από τους απεργούς, παρά την αυξημένη παρουσία δυνάμεων της αστυνομίας στις πύλες των μονάδων με σκοπό την απομάκρυνση των απεργών. Η επιχείρηση για να αντιμετωπίσει τις ελλείψεις που προέκυπταν ξεκίνησε την προσπάθεια εξεύρεσης και αγοράς ρεύματος από γειτονικές χώρες (*Η Πρώτη*, 16.5.1988' *Ριζοσπάστης*, 13.5.1988), προσπαθώντας να καλλιεργήσει εντυπώσεις και να αποδυναμώσει την απεργία παρουσιάζοντάς την ως ανίσχυρη να προκαλέσει επιπτώσεις στην ομαλή διανομή ενέργειας στη χώρα. Ωστόσο, το υπερβολικό φορτίο που μεταφερόταν μπορούσε ανά πάσα στιγμή να προκαλέσει σοβαρές βλάβες

στο σύστημα παροχής προκαλώντας πανελλαδικό μπλακάουτ. Από την άλλη, καταγράφονται πολλές καταγγελίες από αγροτικές ενώσεις για τις συνέπειες της εντατικής λειτουργίας των υδροηλεκτρικών σταθμών ενέργειας, καθώς η στάθμη των υδάτινων πόρων στις λίμνες έπεφτε κάτω από το όριο ασφαλείας, γεγονός που προκαλούσε έντονες ανησυχίες για τις αγροτικές καλλιέργειες κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού (*Η Πρώτη*, 16.5.1988). Παράλληλα, η διοίκηση επιστρατεύει κάθε μέτρο απεργοσπασίας και τρομοκράτησης των εργαζομένων. Οι συμβασιούχοι στα εργοστάσια, λόγω της ιδιαιτερότητας της σχέσης εργασίας τους και της ανασφάλειας που αυτή συνεπάγεται, αποτελούν τον βασικό πυρήνα του απεργοσπαστικού μηχανισμού, ενώ δεν λείπουν οι καταγγελίες για απειλές απόλυσης απεργών, κατ'οίκον περιορισμούς των εργαζομένων επιφυλακής (ασφαλείας) κ.ά. (*Ριζοσπάστης*, 17.5.1988).

Η συνέχιση της απεργίας άρχισε να δημιουργεί σοβαρά προβλήματα στην εύρυθμη εξυπηρέτηση των ενεργειακών αναγκών της χώρας. Οι διακοπές ρεύματος, πέραν της οικιακής χρήσης, επεκτείνονταν σε βιομηχανίες και καταστήματα, ενώ αρχίζουν να καταγράφονται και πολύωρες διακοπές σε κρίσιμους σταθμούς της κοινωνικής ζωής, όπως τα νοσοκομεία (*Ριζοσπάστης*, 19.5.1988)¹. Οι διαπραγματεύσεις δεν αποδίδουν, καθώς η διοίκηση ενώ δέχτηκε να αποσύρει τον επίμαχο κανονισμό, πλην όμως δεν δεχόταν να συζητήσει τα υπόλοιπα αιτήματα των εργαζομένων, με κομβικό το αίτημα για «ουσιαστικές αυξήσεις που θα περιλαμβάνονταν στην υπογραφή νέας ΕΣΣΕ» (*Ριζοσπάστης*, 19.5.1988). Η ΓΕΝΟΠ ανακοινώνει την παράταση της απεργίας έως τις 20 Μαΐου 1988 και δηλώνει: «Οι τιμινιέρες στους σταθμούς παραγωγής θα λειτουργήσουν όταν το αποφασίσει η απεργιακή επιτροπή. Η ΕΣΣΕ θα υπογρα-

1. Στο συγκεκριμένο φύλλο, το άρθρο αναφέρει ότι οι τοπικοί φορείς και οι απεργοί κάνουν λόγο για προκλητική στάση της διοίκησης απέναντι στο ζήτημα των διακοπών στα νοσοκομεία. Επικαλούνται σκοπιμότητα της συγκεκριμένης ενέργειας με σκοπό να πληγεί η κοινωνική συμπαράσταση στον αγώνα των εργαζομένων της ΔΕΗ.

φεί, έστω και υπό το φως κεριών» (*Ριζοσπάστης*, 17.5.1988). Η κατάσταση, όπως διαμορφωνόταν, έδειχνε την απροθυμία και των δύο πλευρών να υποχωρήσουν.

Η «ναυμαχία» της Σφηκιάς²

Στις 19.5.1988 οι απεργοί αποφασίζουν να εμποδίσουν τη λειτουργία του υδροηλεκτρικού σταθμού (ΥΗΣ) στη Σφηκιά Ημαθίας, επιδιώκοντας με αυτό τον τρόπο να εντείνουν τις πιέσεις προς την κυβέρνηση και τη διοίκηση. Η επιχείρηση ξεκίνησε τις πρώτες πρωινές ώρες, όταν μια ομάδα απεργών από την περιοχή αλλά και από την Κοζάνη, καταφθάνουν στο σταθμό με μία βάρκα και μπαίνουν στο φράγμα του ΥΗΣ. Άλλοι συνάδελφοί τους με τα σώματα τους «κλείνουν» τις εισόδους άντλησης και διαφυγής του νερού. Η ενέργεια τους αυτή υποχρεώνει τον διευθυντή της μονάδας να την θέσει εκτός λειτουργίας, καθώς σε διαφορετική περίπτωση οι στρόβιλοι και οι μεγάλες ποσότητες νερού που θα ενεργοποιούνταν θα έπνιγαν τους απεργούς. Ο ΥΗΣ Σφηκιάς αποτελούσε κομβικής σημασίας σταθμό, καθώς η μη λειτουργία του έθετε σοβαρό πρόβλημα στην παραγωγή και παροχή ενέργειας, καθώς αποτελούσε έναν από τους ελάχιστους σταθμούς εν λειτουργία. Ταυτόχρονα, αξίζει να σημειωθεί ότι ο εξαναγκασμός της διακοπής λειτουργίας του σταθμού συνεπαγόταν τον κλείσιμο και των ΥΗΣ Πολυφύτου και Ασωμάτων, καθώς τα νερά των τριών σταθμών συνδέονταν και μεταφέρονταν από τον έναν στον άλλο. Επομένως, οποιαδήποτε προσπάθεια στις άλλες δύο μονάδες έθετε σε σοβαρό κίνδυνο τη ζωή των απεργών.

Τα στιγμιότυπα που ακολούθησαν αποτυπώνονται με πολύ χαρακτηριστικό τρόπο στα πρωτοσέλιδα των εφημερίδων. Παρατίθενται ενδεικτικά τα πρωτοσέλιδα (αποτελέσε και το κεντρικό θέμα τους)

των εφημερίδων Έθνος και *Ελευθεροτυπίας*. Γράφει λοιπόν το Έθνος στην πρώτη σελίδα: «*Στρατιωτική επιχείρηση στον Αλιόκλιμα. Βατραχάνθρωποι, ΜΑΤ, ελικόπτερα και αναισθητικά κατά καμικάζι απεργών. Έμφραγμα στη χώρα, πανικός στη ΔΕΗ*», και συνεχίζει: «*”Να τους πετάξουμε στο νερό” ζητούσε από τον προϊστάμενο του ο διοικητής των*» (*Έθνος*, 20.5.1988). Αντίστοιχη είναι η εικόνα που περιγράφει η *Ελευθεροτυπία*: «*Κομάντος αυτοκτονίας στη ΔΕΗ. “Στοπ, αλλιώς πνιγόμαστε!”*. Ολονύχτιος διάλογος στο υπουργείο, ενώ αυξάνουν οι διακοπές ρεύματος», «*Αιματηρά επεισόδια στη Σφηκιά με απεργούς, ΜΑΤ και βατραχάνθρωπους του στρατού*» (*Ελευθεροτυπία*, 20.5.1988).

Η κατάληψη της σήραγγας του φράγματος στη Σφηκιά ήταν κάρφιο χτύπημα και δημιούργησε τεράστια προβλήματα ηλεκτροδότησης σε ολόκληρη την χώρα. Σημειώθηκαν ατυχήματα λόγω της μη λειτουργίας των φωτεινών σηματοδοτών, καταγράφηκαν πολλοί εγκλωβισμοί σε ασανσέρ, ενώ οι διακοπές ρεύματος ξεπέρασαν κάθε προηγούμενο (*Έθνος*, 20.5.1988). Η κυβέρνηση φαίνεται ότι κινητοποίησε κάθε μέσο και από την πρώτη στιγμή σχεδίασε την στρατιωτικού τύπου επέμβαση για τον τερματισμό της κινητοποίησης των εργατών.³ Η κατάληψη έληξε το μεσημέρι με 22 συλλήψεις και 5 τραυματίες. Αξίζει να σημειωθεί ότι καταγράφονται καταγγελίες ξυλοδαρμού εργαζομένων, απειλές αστυνομικού κατά απεργών με την χρήση του υπηρεσιακού του περιστροφικού κ.ά. (*Η Πρώτη*, 20.5.1988⁴ *Ριζοσπάστης*, 20.5.1988). Αξιοσημείωτη είναι η καταγγελία στον *Ριζοσπάστη* (20.5.1988) ότι το εργοστάσιο τέθηκε τελικά σε λειτουργία με την αξιοποίηση τριών μόνο εργατών και του διευθυντή της μονάδας, οι οποίοι σε παλαιότερο άρθρο στην εφημερίδα *Η Πρώτη* (16.5.1988) καταγγέλλεται ότι εξαναγκάστηκαν σε εγκλεισμό στο εργοστάσιο για 13 μέρες χωρίς τη δυνατότητα επικοινωνίας με την οικογένειά τους ή τους

2. Τα γεγονότα, όπως περιγράφονται σε αυτή την ενότητα, αντλήθηκαν από τις εφημερίδες *Η Πρώτη* (20.5.1988), *Ριζοσπάστης* (20.5.1988), *Έθνος* (20.5.1988), *Ελευθεροτυπία* (20.5.1988). Οι επιμέρους αναφορές, όταν αυτές δεν εντοπίζονται και στα τέσσερα έντυπα, θα επισημάνονται.

3. Η εφημερίδα *Έθνος* (20.5.1988) αναφέρει ότι στο άκουσμα της είδησης ο αντιπρόεδρος της Βουλής Α. Κουτσόγιωργας έδωσε ο ίδιος την εντολή για την αποστολή αστυνομικών και στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή.

συνδικαλιστικούς τους εκπροσώπους, υποχρεωμένοι να εργάζονται σε εξαντλητικούς ρυθμούς για τη φροντίδα της εύρυθμης λειτουργίας της μονάδας, κάτω από την ισχυρή αστυνομική επίβλεψη που εγκαταστάθηκε στην πύλη του σταθμού.

Το τέλος της κατάληψης ακολούθησαν πορείες αλληλεγγύης σε διάφορες περιοχές της χώρας για την αποδέσμευση των συλληφθέντων. Από την άλλη πλευρά, σε κεντρικό επίπεδο, πραγματοποιήθηκαν δύο έκτακτες συσκέψεις προκειμένου να ληφθούν οι σχετικές αποφάσεις για τη συνέχεια. Η πρώτη σύσκεψη έγινε με εντολή του αντιπρόεδρου της Βουλής Α. Κουτσόγιωργα όπου τέθηκε το ενδεχόμενο ενεργοποίησης της επιστράτευσης των εργαζομένων για τη λήξη της απεργίας (Εθνος, 20.5.1988· Η Πρώτη, 20.5.1988). Στη δεύτερη σύσκεψη συμμετείχαν μια σειρά υπουργοί και υφυπουργοί, η διοίκηση της ΔΕΗ και το προεδρείο της ΓΕΝΟΠ προκειμένου να βρεθεί συμβιβαστική λύση στη βάση των αιτημάτων των απεργών, με αιχμή τα ποσοστά αύξησης στην επερχόμενη ΕΣΣΕ. Η εν λόγω σύσκεψη διήρκεσε πολλές ώρες και, ενώ διαφαινόταν ότι δεν θα κατέληγε σε συμφωνία όλων των πλευρών, τελικά αποφασίστηκε η υπογραφή ΕΣΣΕ με χαμηλότερα ποσοστά αύξησης από αυτά που αρχικά ζητούσαν οι εργαζόμενοι (Η Πρώτη, 20.5.1988· Ελευθεροτυπία, 20.5.1988).

Σύνδεση μισθού-παραγωγικότητας

Μέτρο ταξικής αντιπαράθεσης και αντικρουόμενων συμφερόντων

Η πρόωπηση του μέτρου σύνδεσης του μισθού του εργαζόμενου με την παραγωγικότητά του, σε μια διαρκή αξιολόγηση της ανταποδοτικότητας στην αύξηση των κερδών του κεφαλαίου, προέκυψε μέσα από τη συνολική συζήτηση που κυριαρχούσε το διάστημα εκείνο στο πλαίσιο του σταθεροποιητικού προγράμματος της κυβέρνησης ΠΑΣΟΚ, που «εγκαινίασε» τον Οκτώβρη του 1985. Όπως έχει σημειωθεί ήδη, η χώρα βρισκόταν στη δίνη μιας παρατεταμένης οικονομικής κρίσης με διεθνή χαρακτη-

ριστικά και με διακυμάνσεις στην εκδήλωσή της στη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου. Η αστική τάξη και το κεφάλαιο παρέμβαιναν με πιέσεις για αλλαγή της οικονομικής πολιτικής και για εξυγίανση της οικονομίας μπροστά στην απειλή της προβλεπόμενης οικονομικής ύφεσης και της συνεχούς μείωσης του ποσοστού κέρδους των επιχειρήσεων (Μαυρογορδάτος, 1988: 153). Οι επενδυτικές εισφορές, το κόστος εργασίας και η παραγωγικότητα μπαίνουν στο κέντρο της συζήτησης. Παράλληλα επιδιώκεται ο περιορισμός των αντιδράσεων του συνδικαλιστικού κινήματος με δεδομένο ότι αποτελούσε αντίβαρο στις επιδιώξεις κυβέρνησης και κεφαλαίου. Έτσι, τον περιορισμό των εργατικών δικαιωμάτων και ιδιαίτερα του δικαιώματος στην απεργία ακολουθεί η περίφημη προσπάθεια «κοινωνικοποίησης» των ΔΕΚΟ κατά κύριο λόγο. Με μια σειρά προεδρικών διαταγμάτων το ΠΑΣΟΚ επιδίωξε να περιορίσει την αγωνιστικότητα των συνδικάτων, μεταξύ αυτών και της ΓΕΝΟΠ, με το επιχείρημα ότι οι συγκεκριμένες «συντεχνίες» αποτελούν εκείνο το «προνομιούχο στρώμα» που με τις κινητοποιήσεις τους συνέβαλαν στη δημιουργία ελλειμάτων και κοινωνικής τλαιπωρίας, ενώ την ίδια στιγμή αποτελούν τα «φρετιρέ» του εργατικού σώματος (Μαυρίδης, 2000: 840).

Αποδεικνύεται ότι φιλοδοξία της κυβέρνησης ήταν να εξυπηρετηθεί μια φιλοσοφία ιδιωτικοποίησης και κατακερματισμού του συνδικαλιστικού κινήματος με την εφαρμογή ιδιωτικοοικονομικών κριτηρίων λειτουργίας και στόχων (εντατικοποίηση εργασίας, πριμ παραγωγικότητας, εισαγωγή managers). Από την άλλη, βιομήχανοι και επιχειρηματίες επανέφεραν το ζήτημα της καθιέρωσης εκείνων των μέτρων που θεωρούσαν ότι θα συνέβαλαν στον εκσυγχρονισμό και την ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων και της οικονομίας. Η ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων οριζόταν ως απαραίτητη για την επενδυτική ανάπτυξη και την ίδια στιγμή ενίσχυαν την παγίωση κίνητρων ατομικής εξέλιξης και συντεχνιακών χαρακτηριστικών, στο βαθμό που οι εργαζόμενοι συνδέονταν άρρηκτα με την οικονομική απόδοση και την τύχη της επιχείρησης. Σε αυτό το έδαφος η κυβέρνηση επιδίωξε να προωθήσει

τη σύνδεση του μισθού με την παραγωγικότητα, χρησιμοποιώντας τη ΔΕΗ σαν επιχείρηση «πυλώνα» για την περαιτέρω επέκταση του μέτρου σε όλο το δημόσιο και τις υπόλοιπες ΔΕΚΟ.

Ωστόσο, οι συνέπειες της εφαρμογής αυτού του μέτρου βρήκαν κάθετα αντίθετους τους εργαζόμενους στη ΔΕΗ. Αντιλαμβάνονταν, όπως αναφέρουν οι ίδιοι, ότι ο θεσμός της σύνδεσης μισθού-παραγωγικότητας στη συγκεκριμένη ΔΕΚΟ αποτελούσε την αρχή για τη διεύρυνση του και στους υπόλοιπους οργανισμούς του δημοσίου (*Ριζοσπάστης*, 13.5.1988), και από τις τοποθετήσεις τους στις εφημερίδες της εποχής αναδεικνύεται η συμφωνία των εργατών πως πρόκειται για μία μάχη που είναι αποφασισμένοι να δώσουν μέχρι τέλους.⁴ «Το ζήτημα είναι πολιτικό», αναφέρουν οι ίδιοι. Η σύνδεση του μισθού με την παραγωγικότητα «οδηγεί στην εξάρτηση από τον εκάστοτε εργοδότη, διευθυντή της επιχείρησης.» Οι αυξήσεις που υποσχόταν αρχικά η διοίκηση, και σε κάποιο βαθμό τις πραγματοποίησε, θεωρούσαν ότι λειτουργούσαν διασπαστικά. Σκοπός τους, όπως ισχυρίζονταν, ήταν να δημιουργήσουν πολλαπλές ταχύτητες μισθολογικής εξέλιξης των εργαζομένων που θα βρίσκονταν πάντα σε σύνδεση με την ατομική απόδοση. Με αυτό τον τρόπο τελικά, λένε, αποσυνδέεται ο μισθός από το κόστος ζωής και αυτό θα οδηγούσε τους εργαζόμενους στην αναζήτηση ατομικών λύσεων. Έτσι, θα έχαναν το νόημά τους τα συνδικάτα, αφού δεν θα υπήρχε πλέον ανάγκη για συλλογική διεκδίκηση: «Εκεί είναι η φιλοσοφία του συστήματος». Μάλιστα, στις διάφορες προτάσεις της διοίκησης της ΔΕΗ για αυξήσεις και μείρασμα «των κερδών» στις μονάδες που επιτύγχαναν αύξηση της παραγωγικότητας –μεταθέτοντας την αντιπαράθεση από την ατομική προοπτική του κάθε εργάτη στην συλλογική ευθύνη της κάθε μονάδας παραγωγής– η ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ απάντησε: «Δεν υπάρχει τιμή για να αποδεχτούμε την υποταγή μας!».

4. Εφημ. *Ριζοσπάστης* 12.5.1988 και 13.5.1988. Το σύνολο των απόψεων που καταγράφονται παρακάτω προκύπτουν από άρθρα και συνεντεύξεις στη συγκεκριμένη εφημερίδα.

Η συσπείρωση των εργατών γύρω από τα αιτήματα ήταν σχεδόν καθολική. Ζητούσαν την ενσωμάτωση της ΑΤΑ (αυτόματη τιμηριθμική αναπροσαρμογή) στον βασικό μισθό, ξεπάγωμα των επιδομάτων και αυξήσεις με την υπογραφή Εθνική Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας, νέο μισθολόγιο όπου δεν θα περιλαμβάνεται ο θεσμός της σύνδεσης μισθού-παραγωγικότητας, κατοχύρωση των μέχρι τότε κεκτημένων των εργαζομένων, όπως προέβλεπε το άρθρο 8 του Κανονισμού Εργασίας, και αναπλήρωση μέρους των απωλειών του εισοδήματος των μισθωτών (*Η Πρώτη*, 6.5.1988 και 9.5.1988). Η έκταση και η ένταση της συγκεκριμένης απεργίας, η μη υποχώρηση στην απαίτηση για υιοθέτηση και ικανοποίηση των αιτημάτων των απεργών αναδεικνύουν τη σημασία αυτής της κινητοποίησης, που ουσιαστικά επιχείρησε να ανατρέψει ένα συνολικό σχεδιασμό της κυβέρνησης στο ζήτημα των εργασιακών σχέσεων. Αποτελούσε τομή στον τρόπο με τον οποίο κάθε εργοδότης, στη συγκεκριμένη περίπτωση το ίδιο το κράτος, θα μπορούσε να περιορίσει το κόστος εργασίας επιβάλλοντας ένα σύστημα που αμείβει και επιβραβεύει την ατομική απόδοση ανεξάρτητα από τους παράγοντες που προϋποθέτουν κάτι τέτοιο (εργασιακό περιβάλλον, εργασιακά κίνητρα και επιμορφώσεις κ.λπ.). Η πολιτικά αναβαθμισμένη επιχειρηματολογία και το βάθος του μετασχηματισμού των εργασιακών σχέσεων ήταν οι λόγοι που –εκτιμώ ότι– η συμμετοχή στην απεργία σημείωσε αυτά τα ποσοστά και συσπείρωσε τόσες αλληλέγγυες δυνάμεις γύρω της. Είναι επίσης χαρακτηριστικό ότι ο κοινωνικός αυτοματισμός σαν εργαλείο στα χέρια του κράτους για την απομόνωση μιας κίνησης εργαζομένων δεν διαπιστώνεται στα έντυπα μέσα, παρά τις συνεχείς αναφορές στα προβλήματα που δημιουργήσε η απεργία στον κοινωνικό ιστό. Οι μόνες αναφορές που γίνονται αφορούν σε καταγγελίες προς τη διοίκηση της επιχείρησης για τον τρόπο κατανομής της διαθέσιμης ενέργειας. Ο αντίκτυπος της απεργίας στην κοινωνία φαίνεται να μην ήταν σε βάρος των απεργών και δεν απηκούσε στη σκληρή στάση κυβέρνησης και επιχείρησης για την καταστολή, την απομόνωση και τον τερματισμό της απεργίας.

Τα πολιτικά χαρακτηριστικά της αντιπαράθεσης μεταξύ κράτους και εργαζομένων και η τοποθέτηση των δρώντων απέναντι στο συγκεκριμένο μέτρο αποτελεί τη μία πλευρά ανάλυσης. Η διάρκεια και τα χαρακτηριστικά της, όμως, διαπνέονται και από τη συγκρότηση και τη σύνθεση των συνδικαλιστικών δυνάμεων και συσχετισμών εντός των εργατών. Στην επόμενη ενότητα θα επιχειρηθεί μια παρουσίαση και ανάλυση της σύνθεσης της ΓΕΝΟΠ, καθώς και των ανακατατάξεων που προκάλεσε η πολιτική μεταστροφή του ΠΑΣΟΚ.

Πολιτικοί συσχετισμοί- συνδικαλιστικές δυνάμεις

Ο Γιάννης Μαυρής στο βιβλίο του *Οι κοινωνικές συντεταγμένες της κομματικής επιρροής 1974-1985* (2001: 660) παρουσιάζει, μεταξύ άλλων, τα στοιχεία κομματικής και συνδικαλιστικής συγκρότησης των ΔΕΚΟ, των επιχειρήσεων «κοινής ωφέλειας». Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, πρόκειται για ομοσπονδίες που στη μεγάλη τους πλειοψηφία απασχολούν ανειδίκευτους ή ειδικευμένους εργάτες σε στρατηγικούς κλάδους της υλικής παραγωγής (ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, μεταφορές κ.λπ.), των οποίων η οικονομική θέση δεν διαφέρει από την αντίστοιχη των βιομηχανικών εργατών του ιδιωτικού τομέα. Ωστόσο, υπάρχουν στο εσωτερικό των επιχειρήσεων αυτών σημαντικές ταξικές διαφοροποιήσεις (κατώτερα, μεσαία και ανώτερα στελέχη κ.λπ.), οι οποίες συναντιούνται και στη συμμετοχή στα συνδικάτα, με τους μισθωτούς εργάτες να αποτελούν στη συντριπτική τους πλειοψηφία τον κορμό τους. Πρόκειται για εργασιακούς χώρους όπου η συμμετοχή των μελών είναι σχεδόν καθολική. Σύμφωνα με τα στοιχεία που παραθέτει, η ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ το 1987 αριθμούσε 27.566 εργαζομένους από τους οποίους οι 19.541 αποτελούσαν μέλη του συνδικάτου. Επομένως, πρόκειται για μια ομοσπονδία με αυξημένη οργανωτική συγκρότηση και, ως εκ τούτου, αποτελεί ένα από τα ισχυρά συνδικάτα της περιόδου. Αυτό άλλωστε φαίνεται και από τη συχνή εμφάνιση της ΓΕΝΟΠ στο προσκήνιο

των απεργιακών κινητοποιήσεων που εκδηλώθηκαν το διάστημα από το 1985 και μετά, στο πλαίσιο των αναδιαρθρώσεων που επιδίωκε να εφαρμόσει η κυβέρνηση ΠΑΣΟΚ με το σταθεροποιητικό πρόγραμμα στην οικονομία.

Η πολιτική και ιδεολογική παρέμβαση των συνδικαλιστικών δυνάμεων, που συγκροτούν το δυναμικό των συνδικάτων, μπορεί να μας δώσει την εικόνα της πολιτικής κατεύθυνσης που αυτά ακολουθούν στις κινηματικές διεργασίες. Με άλλα λόγια, ο συσχετισμός των παρατάξεων στη ΓΕΝΟΠ συμβάλλουν σε μια πρώτη προσέγγιση των ιδεολογικο-πολιτικών ζυμώσεων που λάμβαναν χώρα στο εσωτερικό των εργατών. Στο ίδιο έργο του Γ. Μαυρή, περιγράφεται η κομματική επιρροή και οι έδρες που καταλάμβανε ο κάθε χώρος στη ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ, στοιχεία που αντλήθηκαν από τα συνέδρια της ομοσπονδίας. Στον Πίνακα 2 (ό.π.: 661) καταγράφονται συγκεντρωτικά αυτά τα δεδομένα, όπου διαπιστώνεται η μεγάλη επιρροή του ΠΑΣΟΚ με τη συντριπτική κατοχή των εδρών στην ομοσπονδία. Ωστόσο, γίνεται φανερό ότι αυτή η επιρροή φθίνει σταδιακά, με αποκορύφωμα το 1986, όπου ουσιαστικά σημειώνει μείωση των δυνάμεων του στο μισό. Ένα ακόμη ενδιαφέρον στοιχείο είναι η απουσία της ΝΔ στην εκπροσώπηση του συνδικάτου το 1980 και η μικρή αλλά σημαντική και διαρκώς αυξανόμενη άνοδος των δυνάμεων της από το 1983 και μετά, γεγονός που μπορεί να προσεγγιστεί υπό το βάρος των κοινωνικών αντιδράσεων και των πολιτικών ανακατατάξεων που ακολούθησε τη στροφή του ΠΑΣΟΚ στο νεοφιλελευθερισμό. Από την άλλη, το ΚΚΕ φαίνεται να αποτελεί την πρώτη ουσιαστική αντιπολιτευτική δύναμη εντός της ομοσπονδίας, με αποκορύφωμα το 1983 όπου σημειώνει υπερδιπλασιασμό των εδρών του και τις διατηρεί σε όλη την διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου.

Ιδιαίτερη αναφορά και προσέγγιση χρειάζεται να γίνει στην εμφάνιση της παράταξης της ΣΣΕΚ το 1986, αποτέλεσμα της διάσπασης της ΠΑΣΚΕ (ΠΑΣΟΚ) μετά το συνέδριο της ΓΣΕΕ το 1985. Η ανακοίνωση των μέτρων λιτότητας, στο πλαίσιο της «σταθεροποιητικής πολιτικής» που εξαγγέλλει τον Οκτώβριο του 1985 ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας Κ. Σημίτης, οδήγησε

Πίνακας 2: Οι κομματικές δυνάμεις στη ΓΕΝΟΠ-ΔΕΗ (1980-1986)				
Κόμμα	Έδρες			
	1980	1983	1985	1986
ΠΑΣΟΚ	22	14	19	11
ΝΔ	-	3	4	6
ΚΚΕ	3	7	7	6
ΚΚΕ εσ.	-	1	1	1
ΣΣΕΚ	-	-	-	6
Άλλο	6	-	-	1
ΣΥΝΟΛΟ	31	25	31	31

μέρος των στελεχών της ΠΑΣΚΕ να ψηφίσουν υπέρ της πρότασης για κήρυξη γενικής απεργίας. Η τοποθέτησή τους αυτή οδηγεί στη διαγραφή των εν λόγω στελεχών από την παράταξη και οδήγησε στην συγκρότηση νέου φορέα πολιτικής έκφρασης αυτής της τάσης, τη Σοσιαλιστική Συνδικαλιστική Εργατοϋπαλληλική Κίνηση (ΣΣΕΚ), παράταξη που στελεχώθηκε από πολλά μέλη και στελέχη που αποχώρησαν από την ΠΑΣΚΕ. Η περαιτέρω ανάλυση των λόγων και των διεργασιών που διαδραματίστηκαν δεν είναι αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας. Ωστόσο, η αναφορά τους είναι αναγκαία για την κατανόηση των συσχετισμών που συγκροτήθηκαν για την κήρυξη της υπό εξέταση απεργίας, τη στήριξη και τη συνέχειά της.

Παρά το γεγονός ότι οι συσχετισμοί δεν παρουσιάζουν ενιαία χαρακτηριστικά, οι εργαζόμενοι χρησιμοποιούν σε κάθε τους ανακοίνωση το κλίμα ενότητας που είχε καλλιεργηθεί. Χαρακτηριστική είναι η δήλωση απεργού στην εφημερίδα *Ριζοσπάστης* στις 12.5.1988 όπου περιγράφει τη γεωγραφία των εργαζομένων στη ΔΕΗ, ένα χώρο δουλειάς πανελλαδικής εμβέλειας και με την ύπαρξη παραπάνω του ενός σωματείων σε κάθε περιοχή. «Στην Πτολεμαΐδα υπάρχουν 20 σωματεία (εργοστασιακά, κλαδικά, επαγγελματικά κ.ά.). Η μορφή της ενότητας, κάθετη, οριζόντια ή περιφερειακή, πρέπει να δικαιωθεί στους ίδιους τους αγώνες. Ο όρος είναι να συμμετέχουν όλοι. Αυτό είναι το μήνυμα της ενωμένης πάλης των εργατών». Παράλληλα, η δυ-

ναμική που αναπτύχθηκε από την στήριξη μεταξύ των ίδιων των απεργών⁵ αλλά και την αλληλεγγύη άλλων εργατικών σωματείων, εκπροσώπων της τοπικής αυτοδιοίκησης και τη διεθνή υποστήριξη εργατικών σωματείων ενέργειας που συμμετείχαν με εκπροσώπους τους στις απεργιακές κινητοποιήσεις (*Ριζοσπάστης*, 17.5.1988), αποτέλεσαν όρους για την ένταση των μορφών δράσης των απεργών.⁶

Ωστόσο, δεν λείπουν οι καταγγελίες, κυρίως από την παράταξη της ΕΣΑΚ-Σ (ΚΚΕ), ότι η στάση των συνδικαλιστών της ΠΑΣΚΕ ουσιαστικά υπονόμει την απεργία με τις ανακοινώσεις που εξέδιδε, στις οποίες τόνιζε την ανάγκη αποχώρησης και διαπραγματευτικών λύσεων σαν πράξη καλής θέλησης προς την αδιαλλαξία κυβέρνησης και επιχείρησης (*Παρατηρητής*, 8.6.1988). Η στάση αυτή συχνά λειτουργούσε διασπαστικά και απεργοσπαστικά, ενώ εμφανιζόταν να συνομιλεί με τη διοίκηση παρά τις αντίθετες αποφάσεις των απεργιακών επιτροπών και της ομοσπονδίας (*Ριζοσπά-*

5. Το προσωπικό του Ατμοηλεκτρικού Σταθμού Αγ. Δημητρίου στο νομό Κοζάνης είχε εξαιρεθεί της απεργίας για λόγους ασφαλείας. Οι εργαζόμενοι σε ένδειξη συμπαράστασης στους συναδέλφους τους παραχωρούσαν χιλιάδες δραχμές από το ημερομίσθιο τους στους απεργούς (Εφημ. *Ριζοσπάστης* 17.5.1988).

6. Στην εφημερίδα *Ριζοσπάστης* στις 17.5.1988 αναφέρεται ότι στο Πουρνάρι Άρτας απεργοί μπήκαν στον αγωγό φυγής, λόγω της αστυνόμευσης στην πύλη, και παρέμειναν εκεί με κίνδυνο να διαμελιστούν σε περίπτωση λειτουργίας του σταθμού.

στης, 13.5.1988). Η επιλογή αυτή δείχνει την συνολική κρίση που περνούσε ο χώρος του ΠΑΣΟΚ στην κοινωνική του απήχηση και στο δυναμικό που στη δεδομένη στιγμή απευθυνόταν. Η αλλαγή της πολιτικής του διέρρηξε τις κοινωνικές συμμαχίες που το στήριξαν, ενώ προκάλεσε την απομάκρυνση και τη διάσπαση της συνδικαλιστικής παράταξης της ΠΑΣΚΕ ιδιαίτερα στα συνδικάτα της κοινής ωφέλειας, που αποτελούσαν ισχυρούς αντπάλους και βρέθηκαν στο στόχαστρο της οικονομικής πολιτικής που ακολούθησε η κυβέρνηση.

Συμπεράσματα

Παρουσιάστηκε εν συντομία το πολιτικό περιβάλλον, οι πολιτικοί και συνδικαλιστικοί συσχετισμοί που έδρασαν στην εκδήλωση της μεγάλης απεργίας των εργαζομένων στη ΔΕΗ το 1988. Η σημασία της στην εξέλιξη της επιβολής του προγράμματος του ΠΑΣΟΚ υπήρξε καθοριστική, με δεδομένο ότι οι κοινωνικές διεργασίες είχαν απονομιμοποιήσει ήδη το συμβόλαιο του νεοφιλελευθερισμού. Θεωρώ ότι η συγκεκριμένη απεργία υπήρξε σταθμός στην πορεία της ταξικής αντιπαράθεσης μεταξύ κράτους και εργαζομένων στη διεκδίκηση μιας κοινωνικής πολιτικής προς όφελος της πλειοψηφίας. Οι πολιτικές συγκρούσεις και η ιδεολογική προσπάθεια, τόσο του ΠΑΣΟΚ όσο και της ΝΔ στη συνέχεια, για αποδοχή της νεοφιλελεύθερης διαχείρισης ως διέξοδο στην κρίση, δεν κατάφεραν να την επιβάλουν χωρίς αντιστάσεις. Είναι, άλλωστε, χαρακτηριστικό ότι στις υπόλοιπες καπιταλιστικές χώρες η επιβολή του μοντέλου χρειάστηκε δεκαετίες και μια σειρά μέτρα προκειμένου να διαλύσει τα συνδικάτα και να επιβάλει στη συνειδητή της πλειοψηφίας το πολιτικό εγχείρημα της εξυπηρέτησης των συμφερόντων του κεφαλαίου σε βάρος των εργαζομένων (Βερναρδάκης – Μαυρής, 1988).

Στην Ελλάδα αυτή η στρατηγική άργησε να ακολουθηθεί. Το συνδικαλιστικό κίνημα, μετά την πτώση της χούντας και την πρώτη προσπάθεια «αποχουντοποίησης» των σωματείων με τους νόμους που ψήφισε η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας,

καθώς και την ψήφιση του Ν. 330/1976 «Περί επαγγελματικών σωματείων και ενώσεων και διασφάλισης της συνδικαλιστικής ελευθερίας», εμφανίστηκε δυναμικά στο προσκήνιο διεκδικώντας με σκληρές απεργίες και ογκώδεις διαδηλώσεις τη δυνατότητα παρέμβασης και επιρροής των εργαζομένων στην κοινωνική και οικονομική πολιτική που ακολουθούνταν. Η άνοδος του ΠΑΣΟΚ στην εξουσία μετά τις εκλογές του 1981 και η κατάργηση μιας σειράς νόμων, όπως οι Ν. 330/1976 και Ν. 643/1977, αντιμετωπίστηκαν από πολλούς σαν μια δυνατότητα αλλαγής των γραφειοκρατικών και πελατειακών σχέσεων αλλά και πραγματικού «εκδημοκρατισμού» των σωματείων. Παράλληλα, με την ψήφιση του Ν. 1264/82 κατοχυρώθηκαν θεμελιώδη εργασιακά δικαιώματα και ελευθερίες. Άνοιξε έτσι ένας κύκλος απεργιακών κινητοποιήσεων, διεκδίκησης και σύγκρουσης πάνω στις δυνατότητες που διαμορφώνονταν από το νέο θεσμικό πλαίσιο. Ωστόσο, το κλίμα αυτό αντιστράφηκε τον Οκτώβριο του 1985 με την πολιτική στροφή του ΠΑΣΟΚ και το πρόγραμμα εξυγίανσης της οικονομίας. Τα συνδικάτα, το δικαίωμα στην απεργία, οι μισθοί και οι εργασιακές σχέσεις απειλούνταν με μετασχηματισμούς σε βάρος των εργαζομένων. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι δεσμοί να οδηγηθούν σε ρήξη και το κοινωνικό συμβόλαιο να αμφισβητηθεί. Οι πολιτικές αυτές εξελίξεις οριακά έθεσαν το ΠΑΣΟΚ σε απομόνωση, προκάλεσαν εσωτερικές διασπάσεις και οδήγησαν σε σκληρές αντιπαραθέσεις με την κοινωνία και το εργατικό κίνημα.

Αυτός ήταν άλλωστε και ο λόγος που η κοινή ωφέλεια, και συγκεκριμένα η ΔΕΗ, αξιοποιήθηκε σαν επικείμενη-πειραματόζωο για τον περιορισμό της συνδικαλιστικής παρέμβασης των εργαζομένων. Όπως και οι ίδιοι οι εργαζόμενοι τόνιζαν, στόχος του επίμαχου μέτρου ήταν πρώτα και κύρια η αποδυνάμωση των σωματείων. Θεωρώ ότι η επιδίωξη της κυβέρνησης και της επιχείρησης ήταν με την αδιαλλαξία τους να ωθήσουν τους εργαζομένους στα άκρα με την οικονομική τους εξάντληση. Την ίδια στιγμή η επίθεση σε αυτούς ως την «αριστοκρατία» της εργατικής τάξης, τις πελατειακές σχέσεις και τις αδιαφανείς προσλήψεις που συχνά καταγγέλλονταν, έφεραν

